

УДК:633.88.

**“ARAB ANORI (MOMORDICA OFFICINALIS) O’SIMLIGINI EKISH
MUDATI VA ME’YORLARINING DORIVORLIK
XUSUSIYATLARIGA TA’SIRI**

U.N.Turdimatov

*Andijon qishloq xo’jaligi va
Agrotexnologiyalar instituti magistranti*

Sh.X.Abdulazizov

*O’rmon xo’jaligi ilmiy-tadqiqot instituti
Andijon filiali kichik ilmiy xodimi*

Sh.N.Inomjonov

*O’rmon xo’jaligi ilmiy-tadqiqot
instituti Andijon filiali kichik ilmiy xodimi*

Annotatsiya: Maqolada dorivor Andijon viloyati sharoitida Dorivor Arab anori (*Momordica Cucurbitaceae*) o’simligini ilmiy asosida yetishtirish, ekish muddati va sug’orish meyorlarini xosildorlikga ta’sirini o’rganish.

Kalit so’zlari: Lamlikor tuproqlarda, dorivor Arab anori o’simligini xosildorligiga ta’sirini o’rganish.

Annotation. In the article, in the conditions of medicinal Andijan region, the scientific cultivation of Medicinal Arabian pomegranate (*Momordica*

Cucurbitaceae), study of the influence of planting time and irrigation parameters on productivity.

Key words: Studying the influence of the medicinal Arabian pomegranate plant on the productivity of moist soils.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 26-noyabrdagi PQ-4901-son qarorida Respublika hududlarida dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlashga doir ilmiy tadqiqotlarning yagona bazasini yaratish, xorijiy davlatlarning ilg‘or ilmiy ishlanmalarini o‘rganib borish, yetakchi ilmiy muassasalar bilan hamkorlik o‘rnatish hamda zamonaviy texnologiyalar, ilmiy ishlanmalarni respublikaga joriy etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishni kuchaytirish xususan respublika hududidagi yovvoyi holda o‘sovchi dorivor o‘simliklar areallarini o‘rganish va zaxiralarini aniqlash, mavjud bioresurslar genofondini saqlash, onalik plantatsiyalarini tashkil etish to‘g‘risidagi qarorini ijrosini ta‘minlab Respublikamiz tuprog‘i unimdorligini xisobga olgan holda takroriy ekin sifatida yetishtirilayotgan ozuqabop ekinlardan muayyan iqlim sharoitida yuqori hosil olish mumkin. Ana shu

maqsadda asosiy ozuqabop ekinlar bilan bir qatorda takroriy yozgi ang'izga ekiladigan ozuqabop ekinlarni ekish muhim ahamiyatga egadir.

Ilk marotaba Andijon viloyati sharoitida ilmiy asosida Arab anori (*Momordica officinalis*. L) o'simligini ilmiy asosida yetishtirilib, sug'orish va me'yorlarini, o'sishi, rivojlanishi, hosildorligiga ta'sirini o'rganib chiqiladi.

Andijon viloyati Andijon tumanida joylashgan tajriba xo'jaligining iqlimi viloyatning markaziy qismi iqlimiga mos keladi.

Arab anori - Qovoqdoshlar oilasiga mansub, 60 ga yaqin turi mavjud bo'lgan bir yillik va ko'p yillik o't o'simliklar, kichik butalar kabi hayotiy shakllarni o'z ichiga oldi. Momordika -Lianalarga o'xshash ilashib o'suvchi o'simlik bo'lib uning uzunligi 2-6 metr ga yetadigan o'simlik hisoblanadi, uning yirik o'ymakor barglari och yashil rangga ega. Uning kelib chiqish tarixida ko'plab ajoyib nomlari mavjud bo'lib ular quyidagilardan iborat: telba bodring, hind anori, achchiq qovun, Hind yoki Xitoy telba bodringi va shunga o'xshash nomlarga ega o'simlikdir. Ismining o'zi bu o'simlik, lotincha "momordicus"dan kelib chiqib "tishlash" degan ma'noni bildiradi. Arab anorini ko'p turlari ichida iqtisodiy jihatdan eng ahamiyatli ikki turi *Momordica Charantia* va *Momordica Cochinchin* foydalaniladi.

Arab anori urug'lari ochiq yerga ekish mumkin. O'simlik termofil bo'lganligi sababli ko'chatlaridan yetishtirish ham yaxshi samara beradi. Urug'larini yirik to'liq yetuk bo'lganlari yakka tanlash usulida saralanib olinadi. Urug'lar unishi uchun o'z iqlimiga yaqin bo'lgan harorat talab qilinib bu harorat kamida +22 +25 C0 bo'lishi lozimdir. Ekishdan oldin urug'larni namligi muhitda ko'p saqlamaslik kerak, aks holda ular chirib qolishi mumkin.

Arab anorining ildizi tizmi kuchsiz zaif bo'lganligi uchun tuproq bo'shashi va organik birikmalar bilan yaxshi ta'minlangan bo'lishi kerak. Urug'lar ko'chat holiga keltirgandan so'ng quyosh bilan yaxshi ta'minlanishi, hadan ortiq nam bo'lmagan tuproq olma daraxti gulab bo'lgandan so'ng, tuproq qatlami isishni boshlagan vaqtda o'tkaziladi. Arab anori ko'chatini o'g'itlar bilan oziqlantirish qoidalari quyidagilardan iborat:

- dastlabki oziqlantirish. O'simlikning gullashi bilan oziqlantirish talab etiladi bunda amnofosga bir qoshiq , suv 10 litrli chelakda ertib quyiladi.

- o'rta oziqlantirish. Gullashdan keyin birinchi meva paydo bo'lgan paytida. Atala 1 stakan,

nitrofosga ikki osh qoshiq .Har birini 10 litrli chelakda suv bilan eritiladi va foydalaniladi.

- so'ngi oziqlantirish. Hosilni yeg'ishdan 3 hafta avval. Har qanday murakkab tarkibli o'g'itlardan foydalanish mumkin.

Birinchi sariq gulida o'simlik changlanishi zarur bo'ladi. O'simlik o'sadigan joylarida hashoratlar bo'lmas yoki kam bo'lsa mustaqil ravishda changlanadi. Bu turli jinsli gullarni bir biriga tekazish orqali sodir bo'ladi. Mevalari avgust oyining ikkinchi yarmidan to'liq pishib yetilgan bo'ladi. So'ngi yillarda mamordika o'simlikning parnik va balkonlarda, yopiq xonalarda maxsus tuvaklarda o'stirilmoqda.

1-jadval urug' ekish meyorlari xamda ularning ekish sxemasi

№	Variantlar	Ekish muddati	Urug' ekish me'yori (gr) xisobida	Unib chiqqan muddati
1	I	15.03	30	24.03
2	II	03.04	30	12.04
3	III	15.04	30	23.03
4	IV	21.04	30	05.05

Arab anori o'simligidan kimyoviy preparatlardan tashqari an'anaviy sharq tabobatida chinakam dorivor mahsulotga aylantirib foydaniilmoqda. Bu esa sog'lom turmush tarzini kimyoviy moddalar siz dorivor o'simliklar mahsulotlariga bo'lgan talabini qondirish qobiliyati ta'minlab qo'shimcha o'rganishni talab qilsa-da tasdiqlangan dorivor xususiyatlari, to'g'ri ishlatilganda ko'zlangan maqsadga erishiladi.

Umumjahon nav - don, em-xashak va shuningdek, yaxshilangan dorivor xususiyatlarga ega. O'sish davri 110 kun. Eng yuqori hosillardan biri: 1 gektardan 2000 sentnergacha hosil beradi. er usti qismining biomassasi va 50 sentnergacha. donalar. Ekish sxemasi: qator orasi 45 yoki 70 sm, o'simliklar orasida 20 sm. Urug'larda moy miqdori 7% gacha, moyda skvalenning ko'p miqdori 10% gacha. Don neft ishlab chiqarish uchun, non mahsulotlari va boshqa oziq-ovqat mahsulotlarini ishlab chiqarish uchun ishlatiladi. Ozuqa maqsadida o'simlikning er usti qismi yashil ozuqa, silos, donachalar, o't po'sti shaklida, quritilgan holda ishlatiladi.

Urug'larning qaynatmasi-skleroz, diyuretik, prostatit, hemoroid uchun ishlatiladi. 20 dona urug' bo'laklarini maydalab, bir stakan qaynoq suv quyib past olovda 10 daqiqa davomida qaynatiladi. Bir necha soat turib olib, filtrlang va kuniga 3-4 marta 50 ml dan qo'llaash kifoya qiladi.

Mevasidan tayyorlangan damlamasi - yo'tal, revmatizim, burun oqishi, toshbaqa kasaliga yaxshi natija beradi. Mevalari maydalanib, shisha idishga solib 0,5 litr spirt quyiladi so'ng usti yopiladi va 2 hafta salqin qorong'i joyda saqlanadi. So'ng ushbu damlama tayyor holga kelgach uni och qoringa 30 daqiqa oldin 1choy qoshiqdan 3 mahal 3 kun ichiladi.

2-jadval. 2020 - 2021 Tajriba dalasida o'tkazilgan agrotexnik tadbirlar

T/r	Tadbirlar	Bajarish muddati va soni						
		1	2	3	4	5	6	7
1	O'g'itlash	26.11						
2	Yer haydash	27.11						
3	Mola qilish	27.03						
4	Chizellash	-						
5	Egat olish	28.03						
6	Ekish	10.03	15.04	20.04	25.04			
7	Sug'orish	15.03	25.03	10.04	20.04	30.04		25.05
8	Chopiq	25.03	30.03	12.04		28.04	15.05	23.05
9	O'toq	04.05	19.05	01.06				
10	Yagana	20.03	30.03	05.04	10.04	20.04	15.05	
11	Kultivatsiya	25.03						
12	Oziqlantirish	10.03	20.03	30.4				
13	Zararkunandalarga q.k.	15.05	03.06					
14	Hosil yig'ishtirish	10.08						

Xulosa

Bajarilgan ilmiy tadqiqot natijalaridan arab anori yetishtirish oziq-ovqat va farmasevtikada dori maxsulotlari tayyorlash uchun ekilmoqda va iqtisodiy jihatdan samarali ekin ekanligini hamda xo'jaliklarning moliyaviy-iqtisodiy faoliyatini yaxshilashda muhim ahamiyat kasb etishini alohida ta'kidlash lozim. O'z navbatida, arab anori Respublikamizning sug'oriladigan yerlarida yetishtirishning agrotexnik qoidalarini takomillashtirishni, ilg'or fan-texnika yutuqlaridan va mamlakatimizning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan unumli foydalangan holda uning don va ko'kat hosildorligini oshirish imkoniyatlari mavjud.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Arxipova N.S., Brus I.P., Chernov I.A. Introduksiya amaranta na 5 zasolennix pochvax. // Introduksiya netradisionnix i redkix seliskoxozyaystvennix rasteniy: Mat. Vserossiyskogo nauchno-proizv. konf., -Penza, 1998. -S. 61-62.
2. Berri Dj. A., Danton U. Dj. Zavisimosti fotosinteza ot faktorov okrujayushey sredi. // Fotosintez. T2-M, Mir. 1987. - S. 273-364.
3. Voyno L.I. , Gins M.S., Grishakova I.V., Chernego T.V. Antimikrobnoe i fungisidnoe deystviya ekstraktov amaranta. // Novie i netradisionnie rasteniya i perspektivi ix ispolizovaniya: Moskva - Pushino. T.Z, 2001.- S. 431 -432.
4. Velibekov R.M., Velibekov M.D., Agafonov N.S. Geterogenosti i indusirovannaya izmenchivosti amaranta. // Introduksiya netradisionnix i redkix seliskoxozyaystvennix rasteniy: Materiali Vserossiyskoy nauchno-proizv. konf. T. 1, - Penza, 1998. -S. 102-104.
5. Gafurov A. I. Sravnitelino - fiziologicheskoe izuchenie vliyaniya masla amaranta na funktsionalnoe sostoyanie organizma jivotnix: Avtoreferat dis...kand. biol. nauk. - Dushanbe, 2003. -19 s.
6. Goncharova E.A., Gins M.S., Xodorenko A.V., Shedrina Z.A., Bulinsev S.V. Regulyatornaya roli amarantina v proressax rosta i razvitiya rasteniy. // Novie i netradisionnie rasteniya i perspektivi ix ispolizovaniya: Material IV Mejdunarod, simp.- Moskva, Pushino.